

OD KRATKE SLOVENSKE PROZE DO BECKETTA

Novosti v zbirki Klasje

Klasje, zbirka, ki je namenjena predvsem šolski mladini, je po izboru domačih in tujih leposlovnih del osredotočena na osrednja literature različnih dob, po spremnih besedah in opombah pa naravnana na poglobitve ugotovitve, razlage in pojasnila ipd., kot so potrebna za razumevanja umetniških del. Za tem naj tiči pedagoško jasen in didaktično smotrno usmerjen delež avtorjev spremnega besedila. Sleherni zvezek Klasja ima osnovno, skupno zgradbo za spremna besedila od dokumentacije do razlagalnih sklopov, tako da so posamezni avtorji zavezani v temelju izhodiščnim zahtevam pri obravnavi literarnega dela. Od zbirke Klasje uporabniki pričakujejo, da je celota – tako izbor leposlovnega dela kot vsa spremna besedila – na receptivni ravni tistih, ki jim je zbirka prvenstveno namenjena. Posredno povedano – brez poznavanja šolske prakse, nivoja uporabnikov ter njihovega predznanja in znanja, pa še česa, je težko pisati tako uravnano študijo k literarnemu delu. Odmevnost posameznega zvezka Klasja ni odvisna le od umetniškega dela, pač pa tudi od tega, v kolikšni meri si uporabnik lahko pomaga s spremnim besedilom, kako ga dojame, koliko mu je blizu, ali kaj pogreša ali ne, je mogoče najti vzporedne pojave k obravnavanemu delu, ali so vse tuje besede, citati razloženi idr. Skratka, za zaledjem znanstvenega pristopa k literarnemu delu – bodisi da gre za izvirno ali povzemajoče gradivo – tiči še poseben vidik, ki mora imeti receptivno naravnost in pedagoško-didaktično izkušnost. Presoja o doseženosti tovrstnih zahtev pa se najbolje, pa tudi pristno kaže prav pri mladih uporabnikih. Vsekakor pa je zbirka Klasje vredna mnogo bolj odprtega, širšega pretresa v naših medijih, kot ga dejansko ima: odmevi na letnike in zvezke Klasja komaj da so zaznamovani ob izidu.

Od Ivana Preglja do Cirila Kosmača je naslov izbora, ki ga je napravil Peter Kolšek, hkrati pa poskrbel za vse spremne deleže h književnikom oziroma njihovim novelam. Odrbane novele – Pregljeva Matkova Tina, Prežihovi noveli Boj na požiravniku in Samorastniki, Miška Kranjca Režonja na svojem ter Cirila Kosmača Tantadruj – pripadajo pisateljem treh generacij, povezuje jih čas med dvema vojnama in pa prvo desetletje po vojni; slogovno pa so si različni, okvir tistega, kar ponavadi označujemo s socialnim realizmom, se v tematski in problemski osnovi navezuje na novele M. Kranjca in Prežihovega Voranca ter delno C. Kosmača. Peter Kolšek je po Kronološkem pregledu življenja in del posameznih avtorjev podal razpredelnico z literarnimi podatki ter vzporedno splošne kulturne pojave in zgodovinske dogodke. Sledijo Uvodne opombe, ki so več, kot označuje naslov, predstavljajo sredico pisanja o novelistih; avtor se pomudi pri pojmu socialnega realizma, že zaradi tega, ker so obstajali še drugi izrazi, predvsem pa zaradi narave tovrstne literature. Ko se je nato lotil posameznega književnika, ga je predstavil v najbolj poglobitnem, specifičnem, se zatem usmeril k odbrani noveli; Kolškov namen ni, da bi izčrpno analiziral do podrobnosti posamezno novelo, omeji se na najbolj poudarjene motivne, problemske in slogovne koordinate in tako doseže koncentracijo bistvenega. Pri Kosmaču in njegovem Tantadruju se nehote utrne bližina Kosmačevega prevajanja Steinbeckove Polentarske police in nastanek Tantadruja, ne da bi, razen pobude, Kosmač ostal »dolžnik« ameriškega pisatelju in njegovim posebnem iz Salinasa. Mestoma pa bo zlasti mladi bralec le pogrešal nekaj več analitičnih posegov v novelo. Ob koncu najdemo kratko odmerjeno primerjavo o sorodnostih

in razlikah med temi petimi novelami. Bibliografija za posamezne pisatelje je odbrana, a hkrati premišljena. Tudi Vprašanja in Teme na koncu knjige so smotrno ubrana.

*

Dogodek v mestu Gogi Slavka Gruma ostaja njegovo ključno delo in hkrati najpomembnejša drama med vojnama, čeprav v času natisa in uprizoritve nerazumljena. Knjigo je uredil Lado Kralj ter napisal spremna besedila. Razumljivo je, da tudi Kraljeva ureditev sledi Kronološkemu pregledu Grumovega življenja in dela ter podaja preglednico o Slavku Grumu in njegovem času, oboje v strnjem in premišljenem preseku, nato sledijo Uvodne opombe. Sredico Grumovega literarnega dogajanja postavlja L. Kralj k letu 1929, seveda pa vključi tudi prejšnja leta in druge literarne pojave, kolikor mu je to potrebno; med drugim je vključil tudi »novomeško pomlad«, zanimivo pa bi bilo razvideti, kakšen je Grumov odnos do novomeškega kroga književnikov, namreč do leta 1919. Potrebno je opozoriti na Gogo, čudovito mesto v Knjižnici Kondor 244, ki jo je uredil Lado Kralj in napisal obsežnejšo spremno besedo Kje stoji mesto Goga?, ter na 30. zvezek Literarnega leksikona, kjer isti avtor obravnava Ekspresionizem. Očitno je Lado Kralj premaknil gledišča o slovenskem ekspresionizmu iz območja, ki smo ga vajeni, seveda pa tudi Grumova drama Dogodek v mestu Gogi doživi razlage s takó zastavljenimi aspekti. Grumovi mladostni drami postavlja v območje simbolizma, »Dogodek v mestu Gogi pa to obzorje močno presega in je v marsičem že zavezan avantgardizmu.«

Vlado Kralj je osmišljeno opozoril na scensko zgledovanje Gruma pri Tairovu, ki ga je lahko videl na Dunaju, vendar pa dramsko besedilo Gruma ob vsej modernosti – če uporabimo hudo zasilni izraz – deluje sveže in komplementarno s simultano sceno, zavedajoč se povsem nove dramske možnosti kot celovite izpeljave. Ko Vlado Kralj govori o idejah in zgledih, navaja možnosti sociološkega in psihološkega vidika, zdi pa se mu verjetneje, »da Grumovi psihopatološki tipi izhajajo iz dekadencnega idejnega sveta,« kar zbuja pomisleke glede na Grumovo izrazito navezovanje na Freuda, zlasti, ko se je že oddaljil od simbolističnih prvin, boljše od simbolizma. Simbolno lahko ostane Goga kot katerokoli mesto, ki je skrepenelo, brez življenjskih sokov, ujeto v neizživet libido, kjer liki delujejo kot mehanizmi do skrajnosti zožene navajenosti. Najsi je Grumov dogodek v mestu Gogi na natečaju v Beogradu prejel drugo nagrado, vendar ne uprizoritvi ne natisu drame niso bili naklonjeni, tudi nerazumevanje Grumove drame je naredilo svoje. Šele v povojnem času se je ob ponatisih in raziskovanjih izkristaliziralo, da je Grumovo dramo treba uvrstiti v vrh slovenske dramatike. Pri bibliografiji je urednik upošteval pogloblitve vire, poskrbel za slikovno gradivo. Pri Vprašanjih na koncu se uredniku mestoma pozna, da mu receptivna raven uporabnika in s tem zahtevnost pri rešitvah ni blizu. Pri Temah bi 2. in 3. temo bolje uvrstil k Vprašanjem. V primerjavi s Kondorjem je sedaj pri Klasju nastala krajša interpretacija, a v pogloblitvah navajanjih in usmeritvah pojasnjuje vse bistvene sestavine Dogodka v mestu Gogi in okoli tega. V nekaterih pogledih – kjer je za šolsko rabo v Kondorju preobsežen – je sedanja knjiga celo pridobila, zlasti še z didaktičnimi usmeritvami, a ne le pri teh. Takó zastavljeni Grum in njegova drama pa je lahko izziv za vsakogar, ki mu je do poglobljenega spoznavanja, saj zahteva lastno miselno aktivnost.

*

Pri Albertu Camusu se marsikdo sprašuje, zakaj ne pride v poštev roman *Kuga* in zakaj v tolikšni meri forsirani *Tujec*. Če pustimo v nemar vprašanja, ki govorijo v prid ali ugovoru taki ali drugačni odločitvi, je *Tujec* v prevodu Jožeta Javorška eminentno delo francoskega eksistencialista. Marjeta Vasič, urednica in specializirana poznavalka Camusa, njegovih literarnih del in filozofije, je sledila shemi Kronološkega pregleda Camusovega življenja in dela ter preglednici Albert Camus in njegov čas. Pri slednji preglednici kaže povedati, da tako kot druge pri prejšnjih zvezkih ne upošteva nekaterih vzporednih, a pomembnih dogajanj pri drugih umetnostih, naj gre za upodabljajočo umetnost, glasbo, film. Ker je dosedanja praksa takšna, bi kazalo vsaj v prihodnje upoštevati hkrati tudi najvidnejše pojave neliterarne umetnosti, še zlasti, kadar gre za tak ali drugačen paralelizem.

Uvod Marjete Vasič k *Tujcu* je gotovo eden najboljših dosežkov v okviru spremnih besed *Klasja*. Preprosto rečeno, v vsakem razdelku Uvoda je našla mero za količino in bistvo razlage, idealno ravnovesje med vzporednimi pojavi in osredjem razlage. Le Gabriela Marcela, ki ga omenja, bi lahko vsaj označujoče podala, posredno že zaradi Edvarda Kocbeka. Nujno je vključila Jeana Paula Sartra, kolikor je potrebno, že zavoljo razločnice s Camusom. Navede Camusovo kritiko Sartrove proze, že v znamenju filozofije, ki jo je izrazil v Sizifovem mitu. S tem je Vasičeva pripravila metodično pot in razumevanje za tisto, kar je strnjeno napisala pri Camusovih leposlovnih delih in še posebej pri *Tujcu*. Po analizi v zaporedju dogajanja *Tujca* je podala analizo pripovedi in sloga pisatelja, zanimiv je njen zaključek, namreč, da je »*Tujec* roman odprte strukture, katerega konec, kljub verjetnosti usmrtiljave, dopušča negotovost.« In potem: »Roman ima tudi značilnosti odprtega dela, ki dopušča različne razlage in interpretacije mimo upoštevanja absurda.« Po bibliografiji je urednica nanizala *Vprašanja* z jasno usmerjeno povezavo k romanu in s smotrnimi literarno-didaktičnimi zahtevami. Njene Teme so omejene na tri možnosti z različno zahtevnostjo. Fotografsko gradivo lepo dopolnjuje knjigo.

*

Gregor Kocijan je poskrbel za izbor, ureditev in spremno besedo h *Kratki prozi* slovenskega realizma, tj. za najbolj značilne primere 19. stoletja. Po premišljeno prikazanih Kronoloških pregledih življenja in del posameznih pripovednikov je podal tabelarni presek Pisateljev kratke pripovedne proze in njihovega časa, smiselno odbral tisto, kar je sotvorno k obravnavani vsebini; dobro bi bilo, ko bi ob letu 1848 poudaril vznik kopice slovenskih časnikov, kar ni bilo naključje. V Uvodnih opombah je najprej spregovoril o domačem pripovedništvu v drugi polovici 19. stoletja. Pri Levstiku je upošteval Popotovanje od Litije do Čateža, posebej v zvezi s pripovedništvom in naravo, ki ga naj leposlovno delo ima. Samodejno se odpira primerjava, v čem se Stritar teoretično loči od Levstika. Morebiti ne bi bilo odveč, ko bi vsaj enostavno bile omenjene Napake slovenskega pisanja, pač zaradi zahteve po kritiki in glede jezika; seveda je jasno, da urednik ni imel v mislih širine problemov in se je hotel omejiti na osredje, tj. na kratko prozo. Vprašanje, ki presega okvir Kocijanove naloge, je že od nekdaj aktualno, a ga komparativna veda ni razrešila: kakšen je položaj proze v avstrijskem ali tudi v nemškem (srednjeevropskem) območju tega časa, ko je romantika še opazno prisotna in realizem polagoma stopa v leposlovje, kar najbrž ni brez pomena za slovensko prakso v prozi; primerjalni vidiki med 1848. letom pa do osemdesetih let bi ustvarili dosti jasnejšo podobo o tedaj prevladujoči prozi na ravni romantika – realizem.

G. Kocijanov izbor slovenske kratke proze z usmeritvijo k realizmu je premišljen in optimalen. Prilegajoča razlaga z nazornimi, strnjenimi ugotovitvami nakazuje tipološke in druge lastnosti posameznega pripovednika oziroma njegovega proznega dela. Tudi vplivni impulzi Turgenjeva in Frana Celestina za realizem so primerno osvetljeni. Kjer se je uredniku zdelo potrebno, je omenil tudi daljša pripovedna dela, kar je le v prid problemski širini, ne da bi zašel v podrobnosti. Pojem kratke proze je G. Kocijan navedel, nakazal, meneč, da ni njegova naloga, da se posebej ukvarja s teoretičnimi problemi te vrste. V ospredju je narava odbranih del. Ugotavlja nekaj pogostnic v tej prozi, od enopomenskosti, kompozicijskega načela postopnosti in sinteze, osredotočenost na eno osebo, bolj izjemoma na dve, časovna skrčenost ni nujno kratkoročna, tudi kraj dogajanja ni vedno isti. Razvidno je podal razvojni lok slovenske kratke proze. Značajka je vidno zaznamovala prozo, pojav antijunaka – ali tudi izjemne osebnosti – je pridobitev v smislu pisateljskih možnosti, ne glede na to, ali se taka proza nagiba bolj k romantični osnovi ali pa se giblje že v območju realizma.

K vsakemu pisatelju oziroma njegovemu proznemu delu je urednik napisal posebej Uvodne misli in osvetlil vse bistvene sestavine. Tako je pripravil bralca, da je že z védenjem pristopil k branju proznega besedila. Pri zaporedju pisateljev bi kazalo postaviti Trdino s Koslerjevim vodotočem na začetek. Vprašanja, ki jih je nanizal Gregor Kocijan, kažejo na pedagoško prakso in na smiselno navajanje na bistvene probleme, ki sevajo iz posameznih proznih del. V tem pogledu ostajajo Vprašanja med najbolj metodološko-literarno dognanimi v Klasju. Tudi Teme so podobno zastavljene. Pri dobrem izboru fotografskega gradiva se je urednik odločil za domačijsko, prostorsko dokumentacijo, kar je povezujoče z realijami življenja in uporabe v prozi obravnavanih pisateljev.

*

Za Liriko slovenske moderne je poskrbel Denis Poniž. Čeprav je šolski okvir za domačo moderno še kar »darežljiv«, pač zaradi drugega vrha slovenske književnosti, pa ostaja znotraj poezije posameznih pesnikov še dosti izpovednega, problemskega, formalnega in predvsem doživljajskega, kar zahteva poseben prikaz z izborom in razlago. Pri Kronološkem pregledu življenja in dela posameznih avtorjev najdemo nekaj netočnosti in pomanjkljivosti. Tako npr. pri Ketteju gre za Angelo Smolovo in ne Smole. Pri Cankarju je potrebno navesti prvo Zbrano delo v uredništvu Izidorja Cankarja in z njegovo spremno besedo (in dodatnim zvezkom Franceta Dobrovoljca), če je že izpuščeno Izbrano delo v uredništvu Borisa Merharja. Pri Otonu Župančiču se dunajski študij zgodovine in zemljepisa zaključí 1900, kot navaja Joža Mahnič, in ne 1902, poleg tega Župančič ni diplomiral. Od oktobra 1901. do oktobra 1902. pa je Župančič opravil enoletno prostovoljno vojaščino blizu Gradca. V preglednici Štirje pesniki in njihov čas pa najdemo najskromnejši dosežek med podobnimi v Klasju, kjer manjka marsikaj, tako v razdelku o kulturi kot pri zgodovinskih dogodkih; zanimivo pa je, da navaja Griffithov film iz leta 1915, ne pa začetkov filma z bratoma Lumièrè 1895. Med zgodovinskimi dogodki, npr. ne upošteva ustanovitve jugoslovanske social-demokratske stranke 1896. in Cankarjeve kandidature na volitvah, Krekovič Črni bukev kmečkemu stanu, vlogo hranilnic in posojilnic v 90. letih 19. stoletja, pojavov združništva po prelomu stoletja in še precej drugega. Po zamisli dobre so Tematske in idejne prvine poezije, pesniške oblike, verz, rima in ritem ter literarni vzori slovenske moderne; tabelarni pregled take primerjave seveda skrči na ugotovitve o nekaterih najvidnejših prvinah posa-

meznega pesnika; pri Ketteju velja omeniti carmino figurato, pri Župančiču se ne moremo izogniti miselnim pesmim in Samogovorom, pri Murnu ni mogoče prezreti barvitosti vokalov.

V Uvodnih opombah se je Denis Poniž najprej lotil moderne in Slovencev in je za to rabo dokaj obširno razložil poglede na naravo moderne in njenega kroga v luči raznih literarnih zgodovinarjev. Uveljavljeni izraz moderna je obdržal, škoda pa je, da ni ovrednotil pojma nove romantike, ko tudi na tako opredelitev naletimo v praksi, v bistvu za isto obdobje. Pač pa pri Karnevalu stilov ali kaj so prvine moderne navede pet temeljnih prvin: dekadenca, naturalizem, simbolizem, impresionizem in nova romantika, čeprav J. Kos v Primerjalni zgodovini slovenske literature upravičeno opozarja, da je »nova romantika« največkrat samo drugo ime za osrednji prvini, dekadenco in simbolizem, včasih se pridruži še impresionizem. Ne glede na postavljena zaporedja struj in literarnih pojavov je urednik podkrepil vidnejše pojave s primerjavami, citati in skušal ohraniti osrednje prvine te literarne dobe in njenih predstavnikov. Pri Dragotinu Ketteju bi težko pritrdili, da je imel »najmanj vznemirljivo življenje«. D. Poniž upošteva razne raziskave literarnih poznavalcev, škoda pa je, da ni razvidno označil Kettejevega razvojnega loka poezije in se pri tem v večji meri naslonil na F. Koblarja, ali še prikladneje na Jožo Mahnič (Zgodovina slovenskega slovstva V, Sm 1964). Pri Ivanu Cankarju seže v mnoge nadrobnosti, razumljivo pa se ustavlja bolj pri F. Berniku, ki je največ raziskoval Cankarjeve pesmi. Tudi pri O. Župančiču avtor strne najbolj opazne pesniške prvine in posebnosti. Pri Josipu Murnu postavlja za izhodišče Prijateljve pogleda, nedvomno pa je položaj pesnika že v tedanjem času simptomatičen. Dejansko se je narava Murnove poezije izkristalizirala v nadrobnih raziskavah šele v povojnem času (npr. J. Mahnič, Jože Snoj, F. Bernik), D. Poniž pa vključuje ilustrativne primere.

Pri bibliografiji je urednik upošteval bistvena dela in avtorje, ki govore o posameznih pesnikih, ne bi pa bilo odveč, ko bi bil naveden tudi Dobrovoljčev Cankarjev album, morda korespondenca, ki zadeva to obdobje in seveda pesništvo. Slike so omejene na naslovnice pesniških prvencev naših modernistov. Pri razvrstitvi pesnikov bi dal prednost »prvemu valu« moderne, tj. mlado umrlima Ketteju in Murnu, saj sta Cankar in Župančič lahko v polni meri uresničila svoje umetniške težnje. Pri Ketteju se je D. Poniž ravnal po uveljavljenem načelu glede razvrstitve pesmi, kot je to storil F. Koblar v Kettejevem Zbranem delu. Ponižev izbor nujno v nekaterih primerih sovpada z Berilom, toda s premišljenim izborom je pokazal paleto Kettejevih pesmi pregledno in zgledno. Lep izbor je napravil pri Ivanu Cankarju, smiselno je vključil kako manj znano pesem, tudi kot sestavino sicer proznega ali dramskega dela. Lirična črtica Prišel sem o mraku k svoji ljubici sicer ne spada v krog pesmi, a je z njo najbrž želel opozoriti na Cankarjevo lirizacijo tudi v delu proze. Pri O. Župančiču je zgledno odbral pesmi do zbirke V zarje Vidove, potem pa, kakor da ni ničesar več; lahko da je estetska presoja v strogih merilih uredniku narekovala; izpust pesmi po letu 1920, vendar bi našli primere, ki bi jih kazalo upoštovati; mladinska poezija O. Župančiča očitno ni bila v urednikovem konceptu. Nedokončana pesnitev Jerala bi bila z več vidikov zanimiva pesem. Satirično pesem Župančiča bi v tak izbor, ki daje presek pesnikove poezije, veljalo vključiti. Najbolj samosvoj je urednik pri izboru Murnovih pesmi, dal je poudarek tudi nekaterim manj znanim pesmim, ne brez pomenske osnove. Vprašanja so v glavnem oblikovana v smotrni in opredeljujoči vlogi do razumevanja in razlaganja pesmi. Deloma pa se le pozna, da urednik nima šolske izkušnje. Za primere – pri Ketteju je umestneje govoriti o vplivu ljudske pesmi (kot tudi pri Murnu) kot pa o »kmečki liriki«. Pri Ketteju bi kazalo z vprašanji jasno opredeliti naravo ljubezenskih pesmi,

pesnikovo pojmovanje, pa miselne pesmi, kot jih najdemo v tržaškem obdobju. Pri Cankarju zahtevamo, da dijak razloži, zakaj se je Cankar odločil, da se preusmeri k prozi in dramatiki, iz pesemskega deleža ne more razpoznati. Zanimivo pa bi bilo vprašanje o naravi Cankarjevih pesmi z gledišča vsebine in ideje. Pri Župančičevi Dumi je potrebno več vprašanj; tudi opustiti zgolj »ženski glas« in »moški glas«, nikakor ni mogoče prezreti pesnikovega glasu. Kompozicija in miselne komponente temeljijo na tezi – antitezi – sintezi. Pri Murnu kaže poudariti tiste pesmi, ki so ozko povezane s kmečkim svetom. Omejiti se na Pomladno romanco kot »impresionistično romanco« je ob množini Murnovih impresij najmanj pomanjkljivo. Ob koncu najdemo Teme, kjer 1. tema sovпада z vprašanji o moderni. Poudarek dekadenci pri Župančiču in Cankarju v tematskem razponu krni drugačno, celo prevladujočo pesništvo obeh osebnosti. Zgodovinsko zavest je urednik ohranil s temami kritik in odmevnosti širše in ožje narave, tj. o pesnikih moderne nasploh in glede knjižnih natisov mlado umrlih poetov. Formalni ureditvi pesmi je tudi pri Temah posvetil opazen delež.

*

Usoda Beckettove drame Čakajoč Godota je v slovenskem gledališkem prostoru in knjižnem natisu svojevrstna: dolga leta pričakovana drama irskega dramatika kar ni smela zaživeti na odru, najsi je objadrala svet in bila uprizorjena že v drugih jugoslovanskih mestih in prej v Trstu kot Ljubljani. Ne kaže se zgodovinsko ustavljeni ob tem, pred nami je prevod Aleša Bergerja, ki je uredniško poskrbel za spremljajoče dele knjige. Po kronološkem pregledu Beckettovega življenja in dela sledi preglednica, ki jo je Aleš Berger podredil sestavinam kulture in zgodovinskih dogodkov v povezavi s pisateljevo dejavnostjo. Navidez pomanjkljiv kulturni delež se izkaže kot premišljeno navajanje tistega, kar je v neposredni zvezi z Beckettom. Uvodne opombe se omejujejo na dramo Čakajoč Godota in ne smemo pričakovati širšega, informativnega preseka Beckettovih iger ali celo proze. Urednik je skiciral zgodovinsko dobo, kot pove, si z njo ne pomagamo dosti, Beckett je okoli 1948. še dokaj neznan pisatelj. Igra Čakajoč Godota je ob (pozni) uprizoritvah zaznana kot prelomno dejanje v dramatiki. Urednik je razvidno opredelil značilnosti igre ter podal razlage, ki so bile različne, ter pustil odprt prostor za recepcijo posameznika. Ob poznavanju, kot ga A. Berger ima pri Beckettju, bi bila dobrodošla širša analiza, pa tudi zaris vsaj o nekaterih drugih igrah in naravi le-teh. Filozofske razsežnosti ob tej drami, ali vsaj zaledje, pa pogrešamo. Bibliografija je pri natisu in uprizoritvah vzorna, slikovno gradivo naravnano na uprizoritve. Vprašanja in Teme so premišljeno zastavljene in se osredotočajo na bistvene sestavine igre.

Oprema Klasja je standardna, Vili Vrhovec je poskrbel za prikupen, preprost, a učinkovit videz, le barve platnic se z letnikom menjajo.